

O 23 godišnjici mučeničke smrti
Vladimira Gotšana. OMOT R30 - 1 - 2.

Rapalska je komedija završena. Jedna za drugom padaju u Rimu svečane izjave, da će novim građanima, Hrvatima i Slovencima, u Italiji cvasti najmirisanije ruže. Uživat će sve blagodati talijanske kulture, talijanskog bogatstva, talijanskog liberalizma.

Tako se govorilo u Parlamentu; Montecitorioju, u Senatu; Palazzo Madama, a tako se i pisalo u novinama, revijama, brošurama. Same slatke, uzvišene riječi, obećanja. U praksi je već tada bilo ponešto drukčije. Fašizam se već razmahao, njegove su horde haračile ukolo, a najdivlje u našim, Italiji tek anektiranim krajevima. Progoni, zlostavljanja, zulumi, paljevi - sve je to već bilo odavno na dnevnom i-noćnom redu. Kultura novih gospodara ispoljavala se već i u jednom novom specijalitetu: u ricinusu... Liberalac Giolitti umivao je sebi ruke: pa to ^{već} ~~u~~ ~~to~~ ~~atmosferi~~ ~~izvršili~~ ~~su~~ ~~se~~ ~~i~~ ~~izbori~~ ~~u~~ ~~rimski~~ ~~Parlamentat~~. Izbori svibanjski, od godine 1921! Izbori [†] davorlje uspomene! U našim stranama pod komandom famoznog ~~Parte~~ ^{Giunte} i njegovih ortaka - palikuća, što su se onako zvijski istakli u paležu naših Narodnih Domova u Trstu i Istri.

Iz tih izbora, može se reći - kroz krv i plamen, izišlo je desetak naših poslanika, među njima dr Uliks Stanger i dr Vilfan.

Prave muke nastajale su za njih tek sada, [†] tamo dolje u dušmanski nastrojenoj parlamentarnoj auli. Izloženi svakojakim poniženjima, ruglu i najmrskijim uvredama, naši su poslanici izazvali u srcu jednog talijanskog poštenjaka živu samilost. To je bio socijalist, Klaudio Treves. Onaj, koji je nekom zgođom kazao našem Stangeru, [†] onu već poznatu:

-Ama što ste vi Slaveni jednom sagrešili Bogu, te vas je x gurnuo pod nas, Talijane?

Tri godine poslije, ^{g. 1924} izvršili su se drugi izbori za rimski parlament. Fašisti, koji su tada bili u Italiji apsolutni gospodari, nastupili su ovaj put protiv našeg naroda još bjesomučnije. Iz onog izbornog masakra nije prodro ni jedan hrvatski kandidat. Ali jedno je izbilo, ono nešto, što je vanredno zapanjilo i same fašističke krvnike: neustrašivost, nepokolebiva volja naših ljudi, koji su ~~mogli da se~~ ^{usudili} učestvovati onom prolomu fašističke mržnje kao

^{njihove}
i vsadističke mahnitosti.

Od tih nakaradnih izbora pa do onog grandguinjolskog "plebiscita" od 24 o-
žujka, 1929, proteklo je oko pet godina. U to vrijeme ^{su} potalijančili nam sve ško-
le, ukinuli svu hrvatsku i slovensku štampu, rasturili sva kulturna udruženja,
sva gospodarska društva, rastjerali naše učitelje i mnoge svećenike, iz svih u-
reda izbacili naš narodni jezik, a tako i iz crkvi, ugušili nam hrvatsku pjesmu,
progonili našu materinju riječ, rodoljube naše vodili na malarične otoke, je-
dnom riječi: prometnuli nas u bespravnu raj, u robove, šéave. I pošto su sve
to uradili, pozvali su sve te ogoljene sirotane, sve te jadne zlopatnike, da
izidu ^{oni} svi listom na izbore, na plebiscit, gdje će glasanjem dokazati, kako su
i Hrvati i Slovenci, za Musolina, za fašizam, za Italiju.

Sto će na ovo naši? Odgovor se sám nametao: ostati kod kuće! daleko od sramnih
birališta!

Drugog izlaza nije bilo! Glasati sa da (si!) ~~znax na to nije nikoxnixpxxy~~ od
naših svjesnijih ni pomišljao. Glasati sa ne (no!) ^{znajilo je} pružiti iredentistima pri-
liku, da rastrube u svijet, kako ^{su} eto i Hrvati pristupili izboru i glasali za
fašizam. ^{Reći} ~~Pitat~~ će tkogod: Pa naši bi glasali sa ne -to znači -protiv fašizma.
Jest, ali ti i takovi naši glasači još ne bi izišli iz izbornih prostorija, i
stari bi majstor Latin glasovnicu sa ne zamijenio s onom sa da! Imali su naši
i u prošlosti dosta prilike, da upoznaju ~~mnixixx~~ talijanske izborne metode!
Prema tome-odlučka može biti samo jedna: ne ići na izbore! Uzdržati se od glasa-
sanja, apstinirati se!

E, ali gospoda imadu već i ^{protiv} ~~sa to~~ gotov lijek. Imadu oni već odavno stvorenu pa-
rolu: Osar tutto! I koliko bi okom trenuo, već su njihovi ^{e vlasti} naredile podredje
nim načelnicima, ^{podjekojim} župnicima, učiteljima, da s oka ili s boka dovedu na izbore
sve izbornike Hrvate. ~~Še~~ ^{Še} je tek nastao pravi teror. Zastrašivanja, krvave
prijetnje, zlostavljanja, grožnje s ~~mnixixx~~ paležima, pokoljima- strah i trepet!
~~Mobilizirix~~ Mobiliziran je najgori ološ, koji je imao ^{za} ~~je~~ zadatak, da u našem
narodu širi stravu i očaj.

Sto će na ovo ~~pr~~ zaplašeni narod? Kolebljivci utjecaše na obeshrabrene, ovi na
svoje bližnje, i već je preotimalo maha raspoloženje: da se ide...

I to je raspoloženje bilo već i prevladalo, kad ~~odjednom~~ [†] iznenada odjeknu jedno

zvučno, jasno, mladenačko -ne!

- 3 -

Vatren momak, seljački sin, ^{rođen u Bermu, u srcu Istre} stao pred ljude, da ih odvрати od one njihove, kako je sam označio: sramne odluke! Sto? Da idemo na izbore? Da svojim glasnjem pokrijemo, zabašurimo, odobrimo sva njihova bezakonja, njihove nevaljalštine? Nikada!

Omladina, kojom je bio okružen, sva u pljesak; glas odobravanja čuo se ovdje ondje i od strane okupljena naroda, ali xx uokolo su obilazile sve brojnije bande misionera, njušile, uhodile, širile glasine, kako već i vojska čeka u pripremi, da učini svoje... Iz daljine dopirala i pucnjava iz pušaka i revolvera. Svi su osjećali, da se nešto teško sprema.

Sve je to ^{mutno} djelovalo na duhove. Milicija donijela zapovijed: Trvižani i Beramci treba da krenu zajedno ~~xxxxxx~~ Pazin na izbore! Tu će ih dočekati fašistička glazba, i povorka će pod talijanskom glazbom zastavom i uz zvukove Giovinezze marširati gradom. ^z Bilo je odviše. Ne, do toga ne smije da ^{dođe}. Tako su odlučili oni svjesniji, osobito mladi, ^a njima na čelu on-Vladimir Gortan.

Povorka Beramaca i Trvižana krenula, šutke, oborenih glava. Sve se odvijalo u tišini, mirno. Kad oni do borika, što je izrastao pod brijegom, a ono se ^{iz šumice} ~~okxxxvxxx~~ prosu vatra iz pušaka. Među ljudima nastala komešanje. ~~Mkxxxx~~ Iz borika opet zavatriše puške. Pogodena su dvojica iz povorke, među njima i neki Tuhtan, otpadnik. ~~Mkxxxxxxxixjex~~ Rana je bila smrtna, i on joj ^{je} ~~je~~ malo poslije podlegao. Na Pazinštini i svud uokolo paljba je dugo trajala. U samom gradu Pazinu uzbuna: birališta ~~ostala~~ bez izbornika! Fašisti ~~u~~ udarili u pomamu. Tuhtanova smrt, smrt njihova čovjeka, ~~ušixixxxxjexixixixixix~~ tjerala ih je u bjesnilo, što je sve više raslo. Tko je ubio Tuhtana? Na odgovor nisu dugo čekali. Ta tko drugi nego li onaj mladi seljak iz Berma- Gortan! Dokaz? Nema ga, ali fašisti ne gledaju na to. Njima je Gortan na putu, i sad je zgodna, da ga se za uvijek ^{otresu} ~~riješ~~. I tako: fašisti nisu još imali njega, Gortana, u rukama, ^{već} su nad njim udarali smrtnu odsudu.

Gortan je već prije toga bio u Zagrebu, za zaradom, ali je nije našao. Sad se -pred opasnošću, što mu je prijetila- opet uputi ^{već} ~~već~~ je bio blizu granice, kad ga straže uhvatiše i povukoše u Trst, a odatle u Rim. S njim

odvedoše i mnogo njegovih mladih drugova. Svima će njima suditi ^{u Sudu za zaštitu države, institucija skalupljena po uzoru negdašnjih talijanskih inkvizicije.}

u
Strpaše ih ~~u~~ užasne uze, poznate pod imenom "Regina coeli." I tortura otpoče, divlja, paklenska. Osobito u pogledu Gortana. Nezapamćene su bile muke, na koje ~~su~~ ga postavljali, ~~da~~ ne bi li ~~ga~~ od njega izmamili, ono ~~su~~ ^{stov} sami tražili i htjeli. I kad su zvjerski inkvizitori izvršili svoju, pošto su okrivili Gortana i njegove drugove za ono, što su tobože priznali, objaviše urbi et orbi, da je u pripremi proces, koji će pokazati svijetu ~~da~~ x svu veličimu rimske pravde.

Do tada je ~~je~~ "Sud za državnu zaštitu mahnitao u Rimu. Što je pak do Gortana i njegovih drugova-njihov će se slučaj" raspraviti" u Puli, nek istarski ~~Marvati~~ i Slovenci vide, kuda može sve da dovede njihov otpor protiv fašizma kao i ~~njeg~~ njihova mržnja na Italiju. Pa to je drugim riječima izjavio i predsjednik "Suda", general Cristini. Dva dana prije ~~ne~~ sudbene operacije izjavio je dopisniku jednog uvaženog engleskog lista:

"Potrebno je, da se istarske Slavene zaplaši. Zbog toga će ovi mladići biti odsuđeni po čl. 1 o zaštiti države, a to znači: smrt!"
Osvanuo i crni dan "suda". Optuženici, strpani u klasične kaveze, čekaju odsudu. Za tim se išlo. Sama rasprava ostat će zabilježena kao krvavo ruglo. U Rimu je bilo već prije odlučeno, da se trojica optuženih odsude na smrt, a ostala ^{tridesetorica} trideset godina robije, znači, na laganu smrt. Brbljavi fašisti nisu mogli da drže jezik za zube, pa su izbrbljali sve. To je doprlo do ušiju ~~svj~~ svjetske javnosti, ^{i fašistička je paklenska namjera} ~~svj~~ posvuda izazvalo, osjećaje ^{revolta} negodovanja. Nato je Musolini brzojavio u Pulu, da se strijelja samo jedan a ^{četvorica} ostali odsude na robiju. Taj jedan ^{treba da bude} bit će Gortan. Na raspravi se prijavilo nekoliko svjedoka spremnih zakleti se, da se je Gortan u trenutku, kad je pogođen Tuhtan, nalazio na mje stu, otkud se u ono vrijeme nije pucalo. Nije koristilo: kriv ili dužan Gortan je morao da padne. Da se krvava komedija odigra savršeno u svakom detalju, optuženici su dobili i branioc: trojicu njih. Njima je bilo postavljeno u dužnost, da i oni sa svoje strane udaraju po žrtvama, da ih tereta ...

Cinilo se, da se akterima "Tribunala za državnu zaštitu" žuri, da izgaraju od žeđe za krvlju. Na vrat na nos izrečena je odsuda: Gortanu smrt, ostalima crna

robija!

Time se za naše mučenike otpočela nova Kalvarija. Ona Gortanova razmjerno krat-

Kratkotrajna!

ka. U roku od 24 sata treba da bude umoren! To se i izvršilo već sutradan

17 listopada. ^{O kovanih rukavica} ~~u ruku~~ ^{u autu} On, Vladimir Gortan, između svojice ~~str~~

Rano je u zoru
~~ruku okovanih. Rana zora.~~

(Grad obavijen sumrakom. More u daljini mrmori muklo... Hladno je...)

-Kamo me vodite?- upita žrtva.

-U Trst.

Gortan se blijedo, prezirno osmjehnu. Znao je on kamo ga vode...

Eno ih na Bersalju. Tu već čekaju postrojeni krvnici. Čitava četa! ^{Sve!} ~~to~~ se

izvršilo naglo. ^{Poslije običajnih formalnosti} Privezali ga za stolačlicem ~~skakavcima~~ prema moru, a ledima o-

krenutim, koji će domalo u njih da pucaju. Prije no što ga privezaše, zamoli

vode. ^{Podrugujući mu se krvnici} -Žedan sam reče. ~~Krvnici~~ mu ^{njegovu} uskratiše i tu posljednju želju...

Još jedan pogled ^{na more} u dan, što se rada i prvi hitac plane. Ispaljeno ih je oko trideset. Samo tri su promašila. Pucati u leđa nije teško....

Briznula krv, ~~koja~~ ustanovljena smrt, izrešetano mrtvo tijelo prenijeto u već prije iskopanu jamu, i zatrpano zemljom, .I sve u velikoj hitnji, da ne bi tko ^{od naših} zatekao krvnike u njihovu razbojničkom poslu.

Zapovijed je bila oštra i tvrda: trebalo je sve izvršiti tako, da se nikada ne dozna, gdje ^{leže} ~~nekih~~ posmrtni ostaci ~~nekih~~ neprijatelja Italije-Vladimira Gortana!

Gortanova mučenička smrt potresla je do dna srcima istarskih Hrvata, ali ih ni je zaplašila. Nije zastrašila ni druge naše porobljene Slovence u Trstu, u Gorici, a niti one pod Snežnikom. Štaviše: Prolivena Gortanova krv imala je i protivni učinak, što je ^{ostalo} bilo svakom očevidno već nekoliko mjeseci nakon puljske tragedije, kad su četvorica naših mladih rodoljuba: Bidovec, Miloš, Marušić i Valenčić platila glavom svoj divni otpor protiv fašističkog uzurpatora. Za njima su slijedile druge žrtve-čitava krvava legija mučenika-a Istra, neutješljiva mati, pamtila ih je sve redom. ~~Izvanjski~~ Zaboravila nije ni onog jadrnika Goropajeca, koji se jednog dana vukući se iz svoje tamne ćelije na preslušanje bacio kroz prozor četvrtog kata i sav se razmrskao. Nijedan od tih narodnih junaka nije pao u zaborav. Da, ali Gortan je u pameti naših ljudi zadržao svoje prvo mjesto, kao prva žrtva fašističke "justicije." On je pred